

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI**

OLIMA AYOLLAR OVOZI

Ilmiy-metodik to‘plam

**ZEBO PRINT
CHIRCHIQ 2025**

UO‘K-373.2;37.02
KBK-74.1;94

Olima ayollar ovozi. Ilmiy metodik to‘plam. – T.: “ZEBO PRINT”, 2025. 700 b.

Mas’ul muharrir

T.L. Xurvaliyeva - *Chirchiq davlat pedagogika universiteti*
Maktabgacha ta’lim fakulteti professori, p.f.d. (DSc).

Nashrga tayyorlovchi

K.K.Abdamitova - *Chirchiq davlat pedagogika universiteti 1-bosqich*
magistranti.

Taqrizchilar

F.U. Qodirova - *Chirchiq davlat pedagogika universiteti*
“Maxsus ta’lim” kafedrasi mudiri, p.f.d. (DSc), professor.

Sh.K.Xo‘jamberdiyeva - *Namangan davlat universiteti p.f.d.*
(DSc), professor.

Mazkur to‘plam Chirchiq davlat pedagogika universitet O‘quv-uslubiy kengashining 2025 yil 26 iyundagi 11-sonli kengashida nashrga tavsiya etilgan.

ISBN 978-9910-581-33-5

© Olima ayollar ovozi., 2025
© "Zebo print", 2025

KIRISH

Butun dunyoda ilm-fan va boshqa sohalarda gender tenglik masalasi ko'ndalang qo'yilgan. Xususan, O'zbekiston Respublikasida ham barcha sohalar qatori ta'lim va ilm-fan sohalarida ham gender tenglikni ta'minlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ayollarning fan va texnika sohasidagi ishtiroki mamlakatning innovatsion rivojlanishiga xizmat qiladi. Ayollar ta'lim sohasida faol bo'lsa, jamiyatning ma'naviy saviyasi oshib, intellektual salohiyati yuksaladi. Ayollarning ta'lim va fan sohasida to'laqonli ishtiroki gender tengligini ta'minlaydi va jamiyatda barqarorlikka hissa qo'shadi. Oliy ma'lumotli onalar farzandlarining savodxonligi va intellektual rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Yangi O'zbekiston Taraqqiyot strategiyasining ustuvor vazifalaridan biri xotin-qizlarni ilm-fanga jalb etish, ular uchun imkoniyatlarni kengaytirish, jamiyat va davlat hayotidagi rolini kuchaytirish hamda barqaror rivojlanishga erishish etib belgilangan. Tabiiyki, xotin-qizlarni ilm-fan sohalaridagi faoliyat olib borgan, ilmiy dunyoqarashga ega bo'lsa o'ziga bo'lgan ishonchni ortadi. Zamonaviy sharoitda xotin-qizlarning jamiyatdagi siyosiy-ijtimoiy ishtiroki dinamikasi, ilmiy salohiyatni egallashdagi faoliyati, mehnat bozorida bandlik darajasi, qadriyatli yondashuvlar asosidagi faoliyati tarixiy davrlar nazariyalari bo'yicha tavsiflanadi. Gender yondashuv va shaxsga qadriyatli yondashuv asosida xotin-qizlarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish bugungi kunda ta'lim sohasi hamda yoshlar ma'naviy saviyasini oshirishga xizmat qiladi. Tabiiyki, bunday vaziyat ayollarning muayyan ilm-fan sohalarini erkin tanlashiga ham, o'z kasbiy yo'lini belgilashiga ham ta'sir ko'rsatmay qolmaydi. Xotin-qizlar an'anaviy ravishda gumanitar sohalarga tegishli ilmiy faoliyatga sohalaridagi tanlashga intilish kuchlidir. Universitetimizda tashkil etilgan "Olima ayollari kengashi" a'zolari va talaba qizlarining tashabbuslariga ko'ra mazkur ilmiy-metodik to'plam tayyorlandi.

Mazkur to'plam ijtimoiy gumanitar sohalariga oid tezislar asosida shakllantirildi.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA SENZITIV RIVOJLANISH DAVRLARINING O‘ZIGA XOS JIHATLARI

**Xurvaliyeva Tarmiza Latipovna-
p.f.d. (DSs), professor
Maktabgacha ta’lim fakulteti**

Annotatsiya

Maqolada, maktabgacha yoshdagi bolalarni tug‘ilganidan 6-7 yoshgacha senzitiv rivojlanish xususiyatlari yuzasidan nazariy ta’limotlar keltirilgan. Xususan har bir yosh davrida bolaning psixik taraqqiyotining o‘ziga xosliklari bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: senzitiv, psixika, nutq, muloqot, atrof-muhit, xulq-avtor, tarbiya, madaniyat, rivojlanish, refleksiya, sezgi, sensorika.

Ma’lumki maktabgacha bolalik davrida bola aqliy, axloqiy, jismoniy va ma’naviy shakllanishning o‘ziga xos psixologik xususiyatlarga boy yo‘lni bosib o‘tadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixikasi va ta’lim-tarbiyasi bo‘yicha xorijda va mamlakatimizda bir qancha olimlar ilmiy izlanishlar olib borganlar. Senzitiv davr (lotincha sēnsus so‘zdan olingan bo‘lib, hissiyot, sezgi) ontogenetik rivojlanish davri bo‘lib, butun tana a‘zolarini ichki va tashqi ta’sirlarga yuqori hissiy javobi ya’ni fiziologik, psixologik jihatdan o‘zgarishi yangi bilim va xulq-avtorn shakllarini o‘zlashtirishga tayyorligi bilan namoyon bo‘ladi. Fransuz psixologi va faylasufi Rene Dekart bolaning senzitiv davrini o‘rganib, quyidagi xulosaga keladi: “5-6 yosh bolalarda g‘oyalar mavjudligiga ko‘ra uchta turga bo‘linadi: natija va oqibatga ko‘ra paydo bo‘ladi; tayyor g‘oyalar; tug‘ma va tabiiy

g'oyalar. Natija va oqibatga ko'ra paydo bo'ladigan g'oyalar hissiy tajribalar bilan bog'liq bo'lib, sezgi a'zolarimizni umumiy holatidan kelib chiqadi. Bu g'oyalarni bola mustaqil ravishda o'z tajribalarini tahlil qilishi natijasida oladi. Ular alohida narsa va buyumlar, hodisalar haqida bilim beradi, lekin atrof olam haqidagi ob'ektiv qoidalarni anglashiga yordam bermaydi. Tug'ma va tabiiy g'oyalar insonga atrof olam borliq haqida hamda uning rivojlanish qonuniyatlari haqidagi bilimlarni beradi” .

Dj.Lokk insondagi barcha bilimlar hissiy tajriba asosida yig'iladi degan xulosaga keladi- “ hissiy tajriba ikkita turga bo'linadi: refleksiya va sezgi. Ikkala jarayon ham tashqi olam haqidagi bilimlarning asosi bo'lib xizmat qiladi. Sezgi nafaqat anglashning birinchi bosqichi, balki tashqi olam haqidagi bilimlarni kashf qilishning yagona yo'li, inson bilan bog'lanuvchi yagona kanal hisoblanadi. Insonning sezgi a'zolari narsa va buyumlar, atrofimizdagi odamlar haqida batafsil ma'lumot beradi”. Maktabgacha yoshdagi bolalarda avvalo tarbiyachi sezgini rivojlantirishi muhim. Sezgi rivojlanishi bilish faoliyatini samarali bo'lishini ta'minlaydi.

David Gartli bolaning psixik rivojlanish jarayoniga ta'sir ko'rsatish haqiqatdan ham chegaralanmagan deb hisoblaydi. U quyidagi fikrlarni bildiradi “inson psixikasining rivojlanishi va xulq-atvorining shakllanishiga oid bilimlarni qiyoslash orqali o'zlashtirishdan bola tarbiyasida foydalanish lozim.Chunki bolaning kelajagi atrofdegilarning unga nimalar haqida axborot berayotganligi bilan bog'liqdir. Shuning uchun bolaning qanday o'sishi, qanday fikrlashi va hatti-harakati faqatgina kattalarga bog'liqdir” Shunday ekan, maktabgacha yoshidagi bolalar tarbiyasida oila va ota-onalar ta'sirini yanada kuchaytirish maqsadga muvofiqdir.

0 -3 yoshda bolalar atrof muhitdagi voqeliklarni anglaydi va tushunadi. Mariya Montessori bolalarni turmush tarzi tartiblariga o'rgatish lozimlini tavsiya etadi. Bolalar oilada tartib qoidaga o'rgatiladi. Odamlar uchun pol yurishga mo'ljallangan , suv